

Ciprian IFTIMOAEI

**ELITE GUVERNAMENTALE
ÎN ROMÂNIA
POSTCOMUNISTĂ**

Lumen

2015

ELITE GUVERNAMENTALE ÎN ROMÂNIA
Ciprian IFTIMOAEI

Copyright Editura Lumen, 2015
Iași, Țepeș Vodă, nr.2

Editura Lumen este acreditată CNCS

edituralumen@gmail.com
prlumen@gmail.com

www.edituralumen.ro
www.librariavirtuala.com

Redactor: Roxana Demetra STRATULAT
Design copertă: Roxana Demetra STRATULAT

Reproducerea oricărei părți din prezentul volum prin fotocopiere, scanare, multiplicare neautorizată, indiferent de mediul de transmitere, este interzisă.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
IFTIMOAEI, CIPRIAN

Elite guvernamentale în România postcomunistă /
Ciprian Iftimoaei. - Iași : Lumen, 2015
ISBN 978-973-166-403-3

32(498):929

Introducere

Semnificația etimologică a termenului „elită” provine de la latinescul *eligere* care înseamnă *a alege* și se referă în general la obiecte considerate superioare față de altele din aceeași categorie datorită unor proprietăți speciale pe care le încorporează sau la indivizi excepționali ale căror performanțe depășesc media clasei sau grupului din care fac parte.¹ Cuvântul „elită” începe să fie folosit prin secolul al XVII-lea pentru a descrie însușirile a ceea ce este considerat ca fiind de valoare. Mai târziu, utilizarea acestui cuvânt a fost extinsă la anumite categorii sociale considerate superioare, cum ar fi unitățile militare de prestigiu sau rangurile marii nobilimi. În limba engleză, prima utilizare a termenului *elită* este consemnată de *Oxford English Dictionary*, în 1823, cu referire la anumite grupuri sociale. Utilizarea termenului de elită în științele socio-umane este destul de recentă, odată cu publicarea lucrării *Elite* de către Francoise Mergotte, în anul 1834, la Paris. Răspândirea acestui termen în Europa și SUA s-a produs odată cu difuzarea scrierilor lui Vilfredo Pareto, Gaetano Mosca și Robert Michels, considerați părinții teoriei elitelor.

Dicționarul Blackwell de Sociologie definește elita ca fiind „orice grup sau categorie socială de oameni dintr-un sistem social, care ocupă o poziție privilegiată sau dominantă”.² Din această definiție rezultă că pentru a stabili cine face parte din elită, trebuie să facem câteva operații mentale elementare.

¹ Ion Ungureanu, “Elită”, în C. Zamfir și L. Vlăsceanu (coord.), *Dicționar de sociologie*, Editura Babel, București, 1998, p. 211.

² Allan G. Johnson, *Dicționarul Blackwell de Sociologie*, Editura Humanitas, București, p. 137.

Prima constă în stabilirea unor criterii în funcție de care vom selecta „ceea ce este mai bun, mai demn de ales”³ de restul obiectelor sau indivizilor din aceeași clasă. A doua operație constă în procesul efectiv de alegere a obiectelor sau de recrutare și selecție a indivizilor care vor face parte din elită. A treia operație este reprezentată de constituirea elitei reunind obiectele sau indivizii care sunt cei mai buni, care îndeplinesc criteriile stabilite inițial. Evident, aceste operații descrise anterior se desfășoară într-un registru teoretic, în scop euristic. În practică, procesul de identificare a celor care fac parte din elită în raport cu „restul” care constituie non-elita/mulțimea este unul complex, dependent de o multitudine de factori care vor fi aprofundați pe parcursul acestei lucrări.

Termenul de elită a fost și este folosit pentru a desemna șefi de state, mari conducători politici și militari, lideri religioși, lideri de opinie, intelectuali și artiști de prestigiu, savanți, oameni de afaceri prosperi, manageri de succes și, în general, orice persoană care obține performanțe supramedii în domeniul său de activitate. În limbajul comun se folosesc adesea termeni precum „politicieni de elită”, „militari de elită”, „medici de elită”, „profesori de elită”, „ingineri de elită”, „artiști de elită” etc. Locuțiunea adjectivală „de elită” se referă la cei aleși, deosebiți, distinși. Persoanele care obțin rezultate excepționale în domeniul în care activează, care cunosc consacrarea profesională, recunoașterea din partea semenilor și succesul social pot fi considerate ca aparținând elitei. Cei care fac parte din elită se disting de ceilalți prin puterea pe care o dețin, prin influență și prestigiu. Prin aceste atribute membrii elitei se recunosc unii pe alții și,

³ Cf. *DEX-ului*, elita este acel „grup de persoane care reprezintă ceea ce este mai bun, mai valoros, mai ales într-o comunitate, o societate” (*Dicționar explicativ al limbii române*, Ediția a II-a, Editura Univers enciclopedic, București, 1996, p. 337).

totodată, se distinge de ceea ce este considerat non-elită. În acest context, se cuvine să precizăm că puterea, influența și prestigiul pe care le are un membru al elitei nu se datorează exclusiv meritelor personale. Bogăția moștenită și valorificată pentru accesarea unor poziții sociale înalte poate propulsa la fel de bine o persoană în categoria celor considerate de elită.

Elita își recrutează membrii nu numai din categoria persoanelor merituoase care prin valorificarea calităților proprii, prin efortul depus se bucură de recunoaștere socială, ci și din rândul celor care moștenesc resurse și poziții prin care își conservă puterea, influența și prestigiul exercitate în cadrul societății. Raportul dintre prestigiul moștenit și cel obținut prin forțe proprii a reprezentant întotdeauna o sursă de controverse legate de problematica legitimității elitei. Se consideră că dacă recrutarea și selecția membrilor elitei are la bază valori, principii și metode meritocratice, atunci elita este îndreptățită să conducă societatea. În acest sens, ideea de meritocrație este compatibilă cu ideea de egalitate a șanselor, succesul fiecăruia fiind reprezentat de diferența modului în care sunt valorificate însușirile naturale: prestanță fizică, inteligență, voință, capacitate de mobilizare la efort fizic și psihic etc. Elitele meritocratice se bucură în general de apreciere pozitivă în cadrul societății deoarece selecția pe baza performanței personale și a meritului întrunește de cele mai multe ori consensul social. Bogăția moștenită, asociată cu poziții sociale înalte, a fost deseori contestată, considerată ilegală de către susținătorii unor teorii sau doctrine bazate pe ideea egalității sociale, izvorâte dintr-o logică a nivelării sociale.

Elita este o expresie a modului în care operează inegalitatea în cadrul societății. Dintotdeauna, oamenii s-au deosebit unii de alții prin calitățile fizice și psihice, prin activitățile diverse pe care le desfășoară și prin rezultatele

obținute. Indivizi cu trăsături fizice sau însușiri intelectuale relativ asemănătoare obțin performanțe diferite. Începând cu societățile preistorice și până la cele moderne, oamenii sunt percepuți ca fiind diferiți unii de alții, iar inegalitatea este considerată o caracteristică banală a naturii umane, precum alte „trăsături cotidiene ale existenței”⁴. Inegalitatea generează diferențieri între indivizi, grupuri și comunități umane.⁵

Grupurile sociale pot fi alcătuite din indivizi cu însușiri relativ asemănătoare, care împărtășesc aceleași valori și care se organizează în virtutea unui scop bine determinat, în timp ce alte grupuri sunt mai puțin structurate. Calitatea și numărul indivizilor care formează grupul social, precum și modul de structurare a relațiilor dintre aceștia determină poziția pe care un grup social îl ocupă în cadrul societății. Prin urmare, unele grupuri sociale obțin poziții dominante în ierarhia socială, poziții prin care dobândesc „putere și privilegii”, în timp ce alte grupuri devin inferioare, subordonate acestora. Inegalitatea socială conduce la stratificare socială și la ierarhie socială⁶. Elitele se

⁴ Gerhard Lenski, *Putere și privilegii. O teorie a stratificării sociale*, Editura Amacord, Timișoara, 2002, p. 27

⁵ Problematika inegalității sociale este una clasică în sociologia stratificării și mobilității sociale. Abordările în acest domeniu merg de la consecințele generatoare de conflicte sociale, politice și economice (abordarea marxistă) până la concepțiile care conferă inegalității un rol organizator, necesar funcționării oricărui sistem social (abordarea funcționalistă). Vezi în acest sens, Traian Rotariu, *Inegalitate socială*, în C. Zamfir și L. Vlăsceanu (coord.), *Dicționar de sociologie*, Editura Babel, București, 1998, p. 292.

⁶ În general, ierarhia reprezintă un sistem de clasificare și ordonare a obiectelor în funcție de anumite caracteristici. În sociologie, ierarhia socială se referă la ordonarea persoanelor în funcția de putere, autoritate, prestigiu, influență, bogăție etc. Ierarhia socială este un concept cheie în teoria stratificării sociale. (C. Zamfir, „Ierarhie”, în C. Zamfir și L. Vlăsceanu (coord.), *Dicționar de sociologie*, Editura Babel, București, 1998, p. 282.)

poziționează, în general, în vârful ierarhiei sociale și exercită puterea sau o influențează în diferite modalități.

Cunoașterea, bogăția și puterea sunt manifestări concrete ale modului în care operează inegalitatea în cadrul societății umane. Prin cunoștințele acumulate, prin averea de care dispun, prin autoritatea pe care o exercită asupra semenilor, unii indivizi sunt considerați superiori celor din grupul din care fac parte. Adesea, vorbim despre acești oameni că sunt puternici, că au autoritate, prestigiu și influență asupra semenilor lor. De cele mai multe ori, indivizii excepționali se constituie într-o minoritate, relativ omogenă, organizată în jurul unor scopuri comune, care își asumă de cele mai multe ori conducerea societății din care fac parte.

În cadrul societății, elita reprezintă o minoritate a puterii. Exercitarea autorității de către o minoritate de indivizi asupra majorității celorlalți a fost argumentată de cele mai multe ori pe baza superiorității calităților intelectuale, morale, bogăției și poziției deținute în ierarhia socială. Prin urmare, minoritățile sunt produse ale proceselor de stratificare socială.⁷ Minoritatea care conduce majoritatea a primit de-a lungul timpului diverse denumiri ca aristocrație, nobileme, oligarhie, burghezie, clasă conducătoare, elită a puterii sau simplu elită.

Referindu-se la elite ca minorități sociale, sociologul francez Jacques Coenen-Huther apreciază că, „în relațiile dintre membrii săi, ca și în cele dintre membri și nemembri, elita este supusă regulilor de funcționare și de interacțiune care sunt aplicate oricărei minorități”⁸. Relațiile intraelitare se supun logicii celor „trei C” enunțată de James Meisel:

⁷ Nicolae Gheorghe, „Minoritățile sociale”, în C. Zamfir și L. Vlăsceanu (coord.), *Dicționar de sociologie*, Editura Babel, București, 1998, p. 354.

⁸ Jacques Coenen-Huther, *Sociologia elitelor*, Editura Polirom, Iași, 2007, p. 36.

conștiință, coerență și conspirativitate.⁹ Toate cele trei atribute derivă din statutul elitei ca minoritate a puterii poziționată în vârful piramidei sociale. Când spunem că elita are conștiință ne referim la conștiința superiorității propriiei valori în raport cu non-elita sau cu ceea ce numim „mulțime”. Conștiința valorii elitei este dată în primul rând de profesionalismul, competența, eficiența, influența, puterea, capitalul economic și prestigiul individualităților care o compun. Apoi, valoarea fiecărui membru al elitei se împletește cu superioritatea culturii și ideologiei pe care aceștia le vehiculează în scopul prezervării propriilor poziții de dominație și putere în raport cu restul indivizilor care alcătuiesc non-elita. Pe scurt, cei care fac parte din elită sunt conștienți că sunt cei mai buni din societate. Ca orice minoritate, elita dispune de o coerență a organizării proprii, a acțiunilor întreprinse în raport cu non-elita. Mecanismele intraelitare sunt coerente deoarece acțiunile elitei sunt îndreptate către un scop bine precizat: a domina și a conduce. Masele sunt rareori capabile de organizare, coordonare, conducere și control. Elita exercită un anumit control privind procesele de recrutare și selecție a persoanelor care aspiră să devină membri ai elitei.

Elita este o minoritate de indivizi caracterizați prin exclusivism și discreție („conspirativitate”). Activitățile elitei sunt învăluite adesea în mantia diafană a conspirativității ce derivă din „sentimentul dominant al complicității” în exercitarea dominației asupra maselor. Deciziile cu valoare strategică nu sunt destinate cunoașterii publicului larg, nu sunt luate la vedere. În funcție de transparența modului în care sunt adoptate cele mai importante decizii pentru societate în ansamblul său, putem vorbi despre caracterul democratic al

⁹ James H. Meisel, *The Myth of the Ruling Class: Gaetano Mosca and the Elite*, University of Michigan Press Ann Arbor, 1958, p. 4.

elitei. În sistemele politice democratice, elitele se consultă cu cetățenii în exercitarea puterii politice. Mai mult decât atât, elitele intră în competiție unele cu altele pentru a câștiga în mod democratic suportul și adeziunea maselor.

Elitele joacă un rol important în schimbarea socială, înțelegând prin aceasta trecerea unui sistem social de la o stare la alta diferită calitativ și/sau cantitativ.¹⁰ Schimbările sociale pot fi generate de competiția dintre elitele puterii sau de „revolta maselor” împotriva elitei conducătoare. Natura relațiilor dintre elite nu este caracterizată doar prin consens, ci și prin conflict. Ambele tendințe contribuie la perpetuarea sau la schimbarea elitelor și, astfel, la schimbarea sistemului social. Schimbările macro-sociale se produc în momentul în care consensul dintre elite este înlocuit cu confruntarea dintre acestea sau atunci când o elită aflată la putere se dovedește incapabilă să gestioneze puterea. În acest caz, vorbim despre revoluții sau războaie civile ale căror consecințe duc la schimbarea elitelor și, implicit, la schimbarea regimurilor politice.¹¹

Conceptul de elită politică comportă o dimensiune calitativă – cei mai buni indivizi din domeniul lor de activitate (politica) și o dimensiune cantitativă – cei mai buni dintr-un domeniu sunt și cei mai puțini (constituie o minoritate) în raport cu restul (masa sau non-elita). Putem vorbi despre elită politică la „singular” sau la „plural”. Termenul de „elită” poate avea conotații pozitive când este folosit cu sensul de merit, valoare, excelență, sau poate avea conotații negative când trimite la ideea de exclusivitate, conspirativitate, privilegii. În ceea ce privește elita politică, aceasta poate

¹⁰ Lazăr Vlăsceanu, „Schimbare socială”, în C. Zamfir și L. Vlăsceanu (coord.), *Dicționar de sociologie*, Editura Babel, București, 1998, p. 521-524.

¹¹ Mattei Dogan, *Comparații și explicații în știința politică și în sociologie*, Editura Institutul European, Iași, 2010, p. 206.

include poziții diverse de putere și influență în cadrul sistemului politic. Astfel, putem vorbi despre elita politică guvernamentală și elita politică non-guvernamentală.

Asupra studiului elitelor și-au focalizat interesul atât sociologii, cât și politologii. Sociologia se axează pe analiza modului în care se formează și evoluează elitele (modelele de recrutare, selecție și promovare în cadrul elitei), pe compoziția socio-demografică, educațională și profesională a membrilor elitei, pe natura și dimensiunile relațiilor intra și extra-elitare (consens *versus* conflict), pe interacțiunea elitelor cu celelalte forme de organizare socio-profesională și politică (partide politice, grupuri de interese și de presiune, asociații profesionale etc.), ideologia, valorile și comportamentul elitei. În literatura de specialitate, se vorbește despre o sociologie a elitei care „împărtășește teza că elita este făuritoare a istoriei, iar masa suportă actul guvernării, manipularea și violența elitei”¹².

Politologia este interesată de relația elitei cu puterea politică (elita guvernamentală *versus* elita non-guvernamentală și elita puterii *versus* mase etc.), de „selectoratul” elitei politice, de aspectele funcționale ale elitei în cadrul sistemului politic, de rolul jucat de elitele politice în consolidarea democrației, precum și în procesul de elaborare și implementare a politicilor publice, de elitele guvernamentale și problematica bunei guvernări, de relația dintre elitele supranaționale-elitele naționale-elitele locale. Iată o definiție a elitelor formulată dintr-o perspectivă politologică: „...elitele se constituie din acele persoane care, datorită poziției lor strategice în organizații puternice, sunt capabile să influențeze evoluția

¹² Ilie Bădescu, Dan Dungaciu, Radu Baltaziu, *Istoria sociologiei. Teorii contemporane*, Editura Eminescu, București, 1996, p.56.